

Лахова О. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
<https://orcid.org/0000-0001-7192-492X>*

Патерило І. В.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного, трудового та господарського права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
<https://orcid.org/0000-0002-3943-2906>*

ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПАТЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ РЕЙТИНГІВ ТА СТАТИСТИКИ

LEGAL AND PRACTICAL MECHANISMS FOR ENSURING THE PATENTABILITY OF INTELLECTUAL PROPERTY OBJECTS IN THE CONTEXT OF GLOBAL RANKINGS AND STATISTICS

У статті здійснено комплексний аналіз правових та практичних механізмів забезпечення патентоспроможності об'єктів інтелектуальної власності в Україні. Визначено, що ключовими критеріями патентоспроможності є новизна, винахідницький рівень та промислова придатність, а їхня реалізація безпосередньо впливає на якість системи охорони прав. Розглянуто сучасний стан законодавчого регулювання у сфері винаходів і корисних моделей, зокрема зміни, запроваджені останніми реформами патентного законодавства. Проаналізовано міжнародні стандарти та угоди, що встановлюють єдині вимоги до патентоспроможності, зокрема положення Страсбурзької угоди та практику Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Окрему увагу приділено практичним аспектам застосування патентного законодавства: процедурам подання та експертизи заявок, проблематиці запобігання зловживанням патентними правами, а також ролі національних інституцій у забезпеченні належного рівня захисту. У роботі проаналізовано статистичні показники патентної активності України, представлені у звітах WIPO, що дозволяє простежити динаміку розвитку національної патентної системи та її порівняльне місце у світових рейтингах. Значну увагу зосереджено на результатах Глобального інноваційного індексу, які свідчать про необхідність посилення адміністративно-правових механізмів охорони об'єктів інтелектуальної власності та підвищення ефективності процедур. Зроблено висновок, що подальший розвиток правових та практичних механізмів патентної охорони в Україні має ґрунтуватися на гармонізації із міжнародними стандартами, впровадженні прозорих адміністративних процедур, цифровізації процесів експертизи та реєстрації, а також на активному використанні статистики та міжнародних рейтингів для оцінки результативності національної патентної системи. Лише за цих умов можлива ефективна інтеграція України у світовий інноваційний простір і забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. Таким чином, удосконалення патентоспроможності в Україні є необхідною передумовою для стимулювання інноваційного розвитку, залучення інвестицій і забезпечення національної економічної безпеки в умовах глобалізації та інтернаціоналізації технологічних процесів.

Ключові слова: інтелектуальна власність, патентоспроможність, винахід, корисна модель, правова охорона, міжнародні стандарти, WIPO, Глобальний інноваційний індекс.

The article provides a comprehensive analysis of the legal and practical mechanisms for ensuring the patentability of intellectual property objects in Ukraine. It is determined that the key criteria of patentability include novelty, inventive step, and industrial applicability, and their proper implementation directly affects the quality of the intellectual property protection system. The current state of legislative regulation in the field of inventions and utility models is considered, with a particular focus on the recent reforms in patent legislation. International standards and agreements that establish unified requirements for patentability, such as the Strasbourg Agreement and the practices of the World Intellectual Property Organization, are also examined. Special attention is paid to the practical aspects of applying patent law: the procedures for filing and examination of patent applications, the challenges of preventing abuses of patent rights, and

the role of national institutions in ensuring an adequate level of protection. The article analyzes statistical indicators of Ukraine's patent activity presented in WIPO reports, which make it possible to trace the dynamics of the development of the national patent system and its comparative position in global rankings. Particular emphasis is placed on the results of the Global Innovation Index, which highlight the need to strengthen administrative and legal mechanisms for the protection of intellectual property objects and to improve the efficiency of relevant procedures. It is concluded that the further development of legal and practical mechanisms of patent protection in Ukraine should be based on harmonization with international standards, the introduction of transparent administrative procedures, the digitalization of examination and registration processes, as well as the active use of statistics and international rankings to evaluate the effectiveness of the national patent system. Only under these conditions will Ukraine be able to achieve effective integration into the global innovation space and ensure the competitiveness of its national economy. Thus, improving patentability in Ukraine is a necessary condition for stimulating innovation development, attracting investments, and ensuring national economic security in the context of globalization and the internationalization of technological processes.

Key words: *intellectual property, patentability, invention, utility model, legal protection, international standards, WIPO, Global Innovation Index.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток економіки України дедалі більше залежить від рівня правової охорони результатів інтелектуальної діяльності. Як бачимо, національна система патентної охорони стикається з низкою викликів, серед яких — необхідність забезпечення реальної патентоспроможності заявлених об'єктів та гармонізація правових механізмів із міжнародними стандартами. Відповідно, особливого значення набувають як чіткість визначених законодавчих критеріїв новизни, винахідницького рівня та промислової придатності, так і практичні процедури експертизи заявок [1].

На думку Панасюка К.Т., ефективність охорони патентних прав безпосередньо залежить від належного функціонування правових механізмів та відсутності зловживань у сфері інтелектуальної власності [4, с. 57]. Разом з тим, як наголошує Світличний О.П., досі зберігається потреба у створенні дієвих публічно-правових інструментів для протидії недобросовісним практикам у патентній діяльності, що стримує розвиток інноваційного потенціалу держави [5, с. 526].

Варто зазначити, що міжнародні статистичні дані підтверджують наявність прогалин у національній патентній системі. Зокрема, за інформацією Всесвітньої організації інтелектуальної власності, кількість зареєстрованих в Україні патентів значно поступається показникам країн із подібним економічним потенціалом [9]. У Глобальному інноваційному індексі Україна посідає середні позиції, що свідчить про потребу вдосконалення правових і практичних механізмів у сфері патентування [10].

Таким чином, проблема забезпечення патентоспроможності об'єктів інтелектуальної влас-

ності в Україні полягає не лише у формальному закріпленні відповідних норм, а й у створенні ефективних процедур, які реально сприяють розвитку інноваційного середовища та інтеграції України у міжнародні рейтинги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських вчених, які приділяли увагу проблематиці правової охорони та патентоспроможності об'єктів інтелектуальної власності, варто назвати таких дослідників, як К.Т. Панасюк, О.П. Світличний, Д.А. Михальський, Л. Тарасенко, Ю.З. Сех, Х.З. Піцик, Т. Москалик та інші. Їхні наукові напрацювання становлять вагомий фундамент для розуміння сучасного стану розвитку патентного законодавства та практичних механізмів його застосування. Водночас слід зауважити, що з огляду на швидкі темпи технологічних змін і зростання ролі інноваційних процесів, зазначені дослідження потребують подальшого розвитку та осучаснення в контексті інтеграції України до світового інноваційного простору.

Мета статті. З'ясування особливостей правових та практичних механізмів забезпечення патентоспроможності об'єктів інтелектуальної власності в Україні.

Виклад основного матеріалу. В Україні правові засади забезпечення патентоспроможності закладені насамперед у Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі». Цим актом встановлено порядок подання заявок, проведення експертизи, видачі патентів та здійснення прав, що з них випливають. Важливо підкреслити, що закон закріплює ключові критерії патентоспроможності, серед яких — новизна, винахідницький рівень і промислова придатність. Саме їхня наявність визначає

можливість правової охорони результатів творчої діяльності. Разом з тим у науковій літературі неодноразово зверталася увага на потребу вдосконалення механізмів застосування цих критеріїв у практиці, адже від їх чіткості залежить ефективність усієї патентної системи [1].

Не менш значущу роль у формуванні національної системи відіграють міжнародні угоди, до яких приєдналася Україна. Так, Всесвітня конвенція про авторське право стала важливим кроком у напрямі гармонізації вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами у сфері охорони результатів інтелектуальної діяльності [2]. Вона не лише закріпила єдині підходи до захисту прав авторів, але й створила передумови для подальшої імплементації загальноприйнятих правил у національне право. Водночас Україна приєдналася і до Страсбурзької угоди про Міжнародну патентну класифікацію, яка визначає уніфіковану систему групування винаходів і корисних моделей, що значно спростило проведення експертизи заявок та обмін патентною інформацією між державами [3].

Варто зазначити, що поняття патентоспроможності традиційно пов'язане з трьома ключовими критеріями: новизною, винахідницьким рівнем і промисловою придатністю. Саме вони визначають, чи може результат інтелектуальної діяльності отримати правову охорону у вигляді патенту. На думку Панасюка К.Т., ефективне застосування цих критеріїв виступає своєрідним запобіжником від зловживань у сфері патентування та дозволяє уникнути ситуацій, коли патенти використовуються не для розвитку науки й техніки, а для блокування діяльності конкурентів [4, с. 58]. Як бачимо, забезпечення належного рівня патентоспроможності є важливою умовою довіри до всієї системи охорони інтелектуальної власності.

У наукових дослідженнях підкреслюється, що критерії патентоспроможності мають не лише юридичне, а й практичне значення. Зокрема, Піцик Х.З. та Москалик Т. наголошують, що вимоги до новизни та винахідницького рівня нерідко викликають труднощі при експертизі заявок, оскільки відсутність чіткої практики тлумачення призводить до неоднакових підходів у прийнятті рішень [8, с. 71]. Водночас промислова придатність в умовах сучас-

ної економіки набуває ще більшого значення, адже відображає реальну можливість використання винаходу у виробництві або технологічному процесі. Таким чином, критерії патентоспроможності відіграють подвійну роль: вони визначають правовий статус об'єкта та гарантують його практичну корисність.

Разом з тим варто звернути увагу, що українська практика застосування критеріїв патентоспроможності поступово адаптується до міжнародних стандартів. Вимоги, закріплені у національному законодавстві, кореспондують із положеннями міжнародних угод, а також рекомендаціями Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Однак зберігається потреба у вдосконаленні процедур експертизи заявок, адже наявні формулювання іноді залишають простір для надмірно широкого або вузького тлумачення. Це створює передумови для зловживань з боку заявників і ускладнює роботу експертних органів. Відповідно, гармонізація критеріїв і прозорість їх застосування залишаються одним із головних завдань розвитку української патентної системи.

Слід зазначити, що забезпечення патентоспроможності неможливе без ефективного функціонування адміністративно-правових механізмів, які гарантують реалізацію прав власників винаходів і корисних моделей. У цій площині особливу роль відіграють органи державної влади, уповноважені на здійснення експертизи заявок, ведення реєстрів і видачу охоронних документів. Як наголошує Світличний О.П., саме публічно-правова складова системи захисту інтелектуальної власності має стати ключем до подолання зловживань та формування довіри до результатів інтелектуальної діяльності [5, с. 525]. У свою чергу, адміністративні процедури повинні бути максимально прозорими та зрозумілими для заявників.

Варто наголосити, що в останні роки в Україні реалізовано низку важливих реформ, спрямованих на модернізацію патентного законодавства та вдосконалення його практичного застосування. На думку Тарасенко Л., новації, пов'язані з реформою 2020 року, створили підґрунтя для формування більш збалансованої системи охорони прав на винаходи та корисні моделі, зокрема за рахунок розмежування повноважень органів влади та скорочення

бюрократичних процедур [6, с. 69]. Разом з тим залишається потреба у підвищенні ефективності адміністративного контролю та забезпеченні відповідності українських механізмів вимогам європейського права.

Таким чином, адміністративно-правові механізми охорони у сфері патентування в Україні перебувають у стадії активного розвитку. З одного боку, здійснюється поступова гармонізація з міжнародними стандартами та впроваджуються елементи цифровізації процедур, що підвищує їхню прозорість. З іншого боку, наявні проблеми, пов'язані з практикою застосування законодавства та інституційними недоліками, вимагають подальшого удосконалення. У перспективі саме баланс між нормативними приписами й адміністративною практикою визначатиме реальний рівень захисту патентних прав в Україні.

Майнові права інтелектуальної власності є важливою складовою забезпечення патентоспроможності, адже саме вони визначають економічний зміст охорони винаходів і корисних моделей. Сех Ю.З. підкреслює, що майнові права у сфері інтелектуальної власності охоплюють широкий спектр можливостей власника, зокрема право на використання, відчуження чи передачу об'єкта іншим особам [7, с. 153]. Як бачимо, забезпечення цих прав є ключовим чинником, що стимулює інноваційну діяльність та сприяє залученню інвестицій.

Необхідно наголосити, що недосконалість практичної реалізації майнових прав може призвести до зловживань, які підривають довіру до всієї системи правової охорони. В окремих випадках патенти використовуються не для просування наукових відкриттів, а для блокування діяльності конкурентів або створення штучних монополій. Саме тому захист майнових прав потребує дієвих адміністративно-правових механізмів, здатних запобігти неправомірному використанню патентних прав і забезпечити їхнє належне здійснення. Це особливо актуально в умовах розширення ринку технологій та посилення конкуренції між суб'єктами господарювання.

Тобто, майнові права виступають не лише інструментом індивідуального захисту інтересів власника, а й важливим елементом правового регулювання у масштабах держави.

Вони забезпечують прозорість відносин між суб'єктами інноваційної діяльності, сприяють розвитку ринку ліцензійних угод та підвищують рівень інвестиційної привабливості економіки. Тому вдосконалення правозастосовної практики у сфері майнових прав є невід'ємною умовою ефективного функціонування національної системи охорони інтелектуальної власності та інтеграції України до міжнародного правового простору.

Нині важливим інструментом оцінки результативності патентної системи є статистичні показники, що їх публікує Всесвітня організація інтелектуальної власності. За даними WIPO, в Україні щороку реєструється тисячі заявок на винаходи та корисні моделі, однак загальна динаміка свідчить про відставання від країн зі співставним економічним потенціалом [9]. Варто зазначити, що статистичні матеріали дозволяють виявити як сильні сторони вітчизняної системи, так і ті напрямки, де необхідне посилення адміністративних та правових механізмів.

Особливу увагу слід звернути на Глобальний інноваційний індекс, який комплексно оцінює інноваційний розвиток держав. За його даними, Україна демонструє середні результати, посідаючи позиції, які свідчать про наявність певного наукового потенціалу, але водночас вказують на потребу у більш ефективному використанні прав інтелектуальної власності [10]. Як бачимо, недостатній рівень комерціалізації винаходів і недосконалість правозастосовної практики негативно впливають на місце України в міжнародних рейтингах. Це підкреслює необхідність подальшої гармонізації законодавства та удосконалення адміністративних процедур.

Таким чином, міжнародні статистичні звіти та рейтинги виконують не лише інформаційну, а й стимулюючу функцію. Вони дозволяють оцінити ефективність національної системи патентної охорони у світовому контексті, а також визначити напрями, за якими Україна має зосередити свої зусилля.

Слід зазначити, що, попри здійснені кроки у напрямі реформування, українська система патентного законодавства досі стикається з низкою серйозних викликів. Серед них – затяжність процедур експертизи заявок,

нечіткість окремих критеріїв патентоспроможності та недостатній рівень інституційної спроможності органів, відповідальних за охорону прав. Як підкреслюють дослідники, такі проблеми не лише знижують довіру заявників, але й гальмують розвиток інноваційного середовища, що є критично важливим для сучасної економіки [6, с. 73].

Варто наголосити й на тому, що патентна система України потребує подальшої гармонізації із міжнародними стандартами. Участь у глобальних рейтингах та статистичних оглядах вимагає від держави забезпечення прозорості процедур, узгодженості національних норм із вимогами Європейського Союзу та Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Недостатня ефективність механізмів запобігання зловживанням патентними правами та обмежена практика судового захисту створюють додаткові бар'єри для комерціалізації інновацій [5, с. 527]. Це підтверджує необхідність комплексного перегляду адміністративно-правових інструментів, які регулюють сферу охорони інтелектуальної власності.

Відповідно, удосконалення патентного законодавства України має здійснюватися у кількох взаємопов'язаних напрямках. По-перше, слід оптимізувати процедури експертизи заявок та впровадити цифрові інструменти, що підвищать їхню швидкість і прозорість. По-друге, важливо забезпечити чітке формулювання кри-

теріїв патентоспроможності для мінімізації зловживань і суперечностей у правозастосовній практиці. І, по-третє, необхідно зміцнити інституційні механізми захисту прав, включаючи спеціалізовані суди та органи контролю.

Висновки. Таким чином, правові та практичні механізми забезпечення патентоспроможності об'єктів інтелектуальної власності в Україні формують складну, але водночас динамічну систему, що поєднує національні та міжнародні стандарти. Законодавче регулювання визначає основні критерії охорони, тоді як міжнародні угоди забезпечують інтеграцію у світовий правовий простір і створюють умови для уніфікації процедур. Наукові дослідження українських учених свідчать про постійний інтерес до теми, проте водночас підкреслюють необхідність оновлення правових механізмів відповідно до сучасних технологічних і економічних викликів. Статистичні показники та глобальні рейтинги підтверджують, що Україна має значний потенціал у сфері інновацій, однак для його реалізації потрібно подолати проблеми, пов'язані з затяжністю процедур, відсутністю чітких критеріїв та слабкістю інституційної підтримки. Отже, вдосконалення патентної системи має відбуватися через підвищення прозорості адміністративних процедур, цифровізацію процесів, гармонізацію з міжнародними вимогами та розвиток інституційного середовища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 року № 3687-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>
2. Всесвітня конвенція про авторське право від 6 вересня 1952 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052#Text
3. Страсбурзька угода про Міжнародну патентну класифікацію від 24 березня 1971 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999_001#Text
4. Панасюк К.Т. Способи захисту патентних прав. Вісник Запорізького національного університету. *Юридичні науки*. 2020. № 4. Т. 1. С. 56–62. DOI: <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-4.1-07>
5. Світличний О.П., Михальський Д.А. Публічно-правова охорона прав інтелектуальної власності в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 524–528. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/89.pdf>
6. Тарасенко Л. Реформа патентного законодавства (2020): основні новації щодо винаходів та корисних моделей. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2021. Вип. 73. С. 67–76. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1433622>
7. Сех Ю.З. Ознаки майнових прав інтелектуальної власності. VIII Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, IT та Інтернет права». Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2024. С. 152–155. URL: https://law.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2024/05/Zbirnyk_8_Lviv_IPconference.pdf
8. Піцик Х.З., Москалик Т. Поняття та критерії патентоспроможності винаходу, корисної моделі та промислового зразка. Матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Інтелектуальна власність

та кібербезпека: вітчизняний та світовий досвід». Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2023. С. 70–73. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/6082/1/Збірник%20конференції.pdf>

9. World Intellectual Property Organization. Intellectual Property Statistics Ukraine. Geneva: WIPO, 2024. С. 1–2. URL: <https://www.wipo.int/edocs/statistics-country-profile/en/ua.pdf>

10. World Intellectual Property Organization. Global Innovation Index 2022: Ukraine. Geneva: WIPO, 2022. С. 1–14. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_2000_2022/ua.pdf

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.11.2025

Дата публікації: 19.12.2025